

**МУЛКНИ ҚАСДДАН НОБУД ҚИЛИШ ЁКИ
УНГА ЗАРАР ЕТКАЗИШ ЖИНОЯТИНИНГ
ОБЪЕКТИ ВА ОБЪЕКТИВ ТОМОНИНИНГ
ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ**

Бобурбек Т Раҳматов¹

¹Жиноят ҳуқуқи кафедраси ўқитувчиси, Ўзбекистон
Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси,
Тошкент, 100197, O'zbekiston
ORCID: 0009-0000-4434-9691
boburahmatov0@gmail.com

Аннотация Мақолада жиноят объектнинг назарий асослари ва унинг жиноятни квалификация қилишдаги аҳамияти мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш жинояти (ЎзР ЖК 173-моддаси) мисолида таҳлил қилинган. Муаллиф жиноят объекти ва предметининг ўзаро боғлиқлиги, объектни тўрт босқичли таснифлаш тизими ҳамда суд-тергов амалиётида дуч келинаётган муаммоларни статистик маълумотлар асосида ёритиб берган. Шунингдек, мулкка қарши жиноятларни тўғри ҳуқуқий баҳолаш ва жиноят предметини аниқлаш мезонлари бўйича илмий таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: жиноят объекти, жиноят предмети, ижтимоий муносабатлар, мулкни нобуд қилиш, зарар етказиш, квалификация, умумий объект, турдош объект, бевосита объект, мулкний ҳуқуқлар.

Abstract. The article analyzes the theoretical foundations of the object of crime and its significance in the qualification of crimes using the example of intentional destruction of or damage to property (Article 173 of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan). Based on statistical data, the author examines the relationship between the object and the subject matter of the crime, the four-stage system of object classification, and the challenges encountered in judicial and investigative practice. Scientific proposals regarding the criteria for determining the subject matter of the crime and the correct legal assessment of crimes against property are put forward.

Keywords: object of crime, subject matter of crime, social relations, destruction of property, causing damage, qualification, general object, generic object, direct object, property rights.

Аннотация. В статье анализируются теоретические основы объекта преступления и его значение для квалификации преступлений на примере умышленного уничтожения или повреждения имущества (ст. 173 УК РУз). Автор на основе статистических данных рассматривает взаимосвязь объекта и предмета преступления, четырехступенчатую систему классификации объекта, а также проблемы, возникающие в судебно-следственной практике. Выдвигаются научные предложения по критериям определения предмета преступления и правильной правовой оценке преступлений против собственности.

Ключевые слова: объект преступления, предмет преступления, общественные отношения, уничтожение имущества, причинение вреда, квалификация, общий объект, родовой объект, непосредственный объект, имущественные права.

Мулк ҳуқуқининг дахлсизлиги ва унинг ҳуқуқий ҳимояси ҳар қандай демократик жамиятнинг устувор вазифаларидан биридир. Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотлар жараёнида мулкнинг муносабатлари жиноят-ҳуқуқий воситалар орқали муҳофаза қилиш самарадорлигини ошириш алоҳида аҳамият касб этмоқда. Жиноят объекти ва предмети масаласи жиноят ҳуқуқи назариясининг фундаментал асоси бўлиб, қилмишга тўғри ҳуқуқий баҳо бериш ва уни квалификация қилишда марказий ўрин тутди.

Айниқса, мулкни қасддан нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш билан боғлиқ жиноятларнинг объектив белгиларини аниқлашда назарий ва амалий муаммоларнинг мавжудлиги мазкур мавзунини чуқур тадқиқ этишни тақозо этади. Ушбу мақолада жиноят объектининг классик таснифи, мулкка қарши

жиноятларнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда жиноят предметининг ижтимоий муносабатлардаги роли илмий-амалий жиҳатдан таҳлил қилинади.

Жиноят объектининг жиноий-ҳуқуқий аҳамияти жиноят қонуни билан муҳофаза қилиниши лозим бўлган ижтимоий муносабатларни аниқлаш, уларнинг доирасини белгилаш ва такомиллаштириш зарурати билан белгиланади. Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят объекти масаласи ҳуқуқшунос олимлар томонидан кенг ўрганиб келинмоқда ва мазкур муаммо ҳозирги кунда ҳам ўз долзарблигини сақлаб қолмоқда. Жиноят объекти деганда жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатлар тушунилиб, жиноят содир этилиши натижасида айнан ушбу муносабатларга муайян зарар етказилади ёки зарар етказиш хавфи юзага келади.[1]

Давлатга ёки фуқароларга етказиладиган мулкый зарар фақатгина ўзганинг мулкани талон-торож қилиш орқали эмас, балки уни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш билан боғлиқ бўлмаган бошқа ҳаракатлар натижасида ҳам келиб чиқиши мумкин. Айниқса, мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш билан боғлиқ қилмишлар мулкый муносабатларни издан чиқаради, фуқаролар ва юридик шахслар манфаатларига жиддий хавф туғдиради ҳамда корхона, муассаса ва ташкилотларнинг иқтисодий фаолиятига салбий таъсир кўрсатиб, уларнинг фойда ва даромад олиш имкониятларини камайтиради.[2]

Қилмишга тўғри ҳуқуқий баҳо бериш ва жиноят қонуни нормаларини аниқ қўллаш учун унинг қайси ижтимоий муносабатларга тажовуз қилганлигини, яъни жиноятнинг объектив белгилари мазмунини белгилаш муҳим аҳамият касб этади. Жиноятнинг объектив белгилари, одатда, унинг объекти ва объектив томонидан ташкил топади. Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилигига кўра, ўзганинг мулкани талон-торож қилиш жиноятларидан фарқли равишда, мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жинояти айбдорнинг ноқонуний бойишига қаратилмаган бўлади. Бундай қилмишлар натижасида корхона, муассаса, ташкилотлар ёки айрим

фуқаролар ўз мулкларидан маҳрум бўлади ёки улардан фойдаланиш имкониятини қисман ёки тўлиқ йўқотади.

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси умумий ва махсус қисмлардан иборат бўлиб, Умумий қисмда жиноят объекти тушунчасининг умумий назарий асослари ифодаланган. Унга кўра, жиноят натижасида мулкий муносабатларнинг бузилиши жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатларга зарар етказиш сифатида баҳоланади. Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят объекти муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатлар ҳажмига кўра уч турга — умумий, турдош ва бевосита объектларга ажратилади. Жиноятларнинг умумий объекти жиноят қонуни билан кўриқланадиган ижтимоий муносабатларнинг умумий йиғиндисидан иборат бўлиб, у барча жиноятлар учун ягона ҳисобланади. Чунки ҳар қандай жиноят муайян ижтимоий муносабатларга зарар етказади ёки уларга зарар етказиш хавфини келтириб чиқаради. Жиноят қонунчилигининг вазифаларини белгилашда умумий объектлар доираси Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 2-моддасида ўз ифодасини топган. Унга мувофиқ, шахс, унинг ҳуқуқ ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатлари, мулк, табиий муҳит, тинчлик ва инсоният хавфсизлиги жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган асосий ижтимоий муносабатлар ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, Жиноят кодексининг 173-моддасида назарда тутилган мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятининг умумий объекти сифатида мулкий муносабатлар намоён бўлади. Бироқ мазкур жиноятнинг умумий объекти мазмуни бўйича жиноят ҳуқуқи назариясида ягона фикр шаклланмаган.[3]

Суд-тергов амалиёти ходимлари ўртасида ўтказилган сўров натижалари мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятини квалификация қилишда асосий муаммолар унинг юридик белгиларини аниқлаш билан боғлиқ эканлигини кўрсатди. Хусусан, респондентларнинг 70 фоизи мазкур жиноят объекти белгиларини аниқлашда қийинчиликлар

мавжудлигини қайд этган бўлса, 30 фоизи объектив томон белгиларини белгилаш мураккаблик туғдираётганини таъкидлаган. Ушбу кўрсаткичлар мулкка қарши қаратилган жиноятлар тизимида мулкни қасддан nobud қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятининг объекти ва объектив томонини чуқур илмий тадқиқ этиш зарурлигини яна бир бор тасдиқлайди.[4]

Жиноят объекти жиноят ҳуқуқи назариясининг марказий институтларидан бири ҳисобланади.[5] “Объект” атамаси лотинча *objectum* сўзидан келиб чиққан бўлиб, субъект фаолияти йўналтирилган объектив реалликни англатади. Жиноят ҳуқуқий маънода эса у жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатларни ифодалайди.[6] Шу боис ҳар қандай жиноят муайян ижтимоий муносабатларга зарар етказади ёки уларга реал зарар етказиш хавфини келтириб чиқаради. Бундай зарар мавжуд бўлмаган тақдирда қилмишнинг жиноийлиги масаласи юзага келмайди. Шу билан бирга, жамиятдаги барча ижтимоий муносабатлар жиноят қонуни билан муҳофаза этилмайди. Илмий адабиётларда таъкидланганидек, фақатгина жамият учун юқори даражада хавф туғдирувчи муносабатлар жиноят-ҳуқуқий ҳимоя доирасига киритилади.

Жиноят объектини таснифлаш масаласи бўйича ҳуқуқшунос олимлар турли ёндашувларни илгари сурган. Айрим муаллифлар уни умумий, махсус ва бевосита объектларга ажратишни таклиф этган бўлса, бошқалар умумий, турдош ва бевосита объектлар тизимини асослашга ҳаракат қилган. Мазкур қарашлар асосан аввалги жиноят қонунчилиги тузилишига таянилган.[7]

Бизнинг фикримизча амалдаги жиноят қонунчилигининг тизимли таҳлили шуни кўрсатадики, жиноят объектини тўрт босқичли тартибда — умумий, махсус, турдош ва бевосита объектларга ажратиш илмий жиҳатдан асосли ҳисобланади. Бунда умумий объект жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган барча ижтимоий муносабатлар йиғиндисини қамраб олса, махсус объект Жиноят кодекси Махсус қисми бўлимлари билан ҳимоя қилинадиган муносабатларни, турдош объект муайян боб доирасидаги ўхшаш ижтимоий

муносабатларни, бевосита объект эса алоҳида жиноят-ҳуқуқий норма билан муҳофаза қилинадиган аниқ ижтимоий муносабатларни англатади.

Ўзбекистон Республикаси жиноят қонунчилиги ўзгалар мулкини қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш учун жиноий жавобгарликни назарда тутди. Мазкур жиноятнинг умумий объекти жиноят қонуни билан муҳофаза қилинадиган ижтимоий муносабатларнинг яхлит мажмуини қамраб олади.

Айни пайтда, муайян жиноятнинг ижтимоий хавфли хусусиятларини тўлиқ очиб бериш учун фақат умумий объект тушунчаси етарли эмас. Шу сабабли жиноят ҳуқуқи назариясида тажовуз объекти янада аниқлаштирилиб, турдош ва бевосита объектларга ажратилади.

Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятининг турдош объекти сифатида мулкдорнинг ўз мулкига эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ваколатларини таъминловчи мулкый муносабатлар намоён бўлади.

Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятининг бевосита объекти сифатида мулкдорнинг мулкый ҳуқуқлари ва мулкдан фойдаланиш билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар намоён бўлади.

Жиноят ҳуқуқи назариясида жиноят предмети тушунчаси ижтимоий муносабатларнинг амалий ифодаси сифатида қаралади. У бир томондан ижтимоий муносабат иштирокчилари фаолияти билан боғлиқ бўлган моддий неъматларни, иккинчи томондан эса мазкур муносабатларни вужудга келтирувчи ва ҳаракатга келтирувчи моддий дунё предметларини қамраб олади. Шу маънода жиноят предмети айбдорнинг тажовузи бевосита қаратилган моддий объект сифатида намоён бўлади. Жиноят предмети жиноят объектидан фарқли равишда ижтимоий муносабатнинг ўзи эмас, балки унинг моддий кўринишидир. Шу билан бирга, у жиноят объекти билан узвий боғлиқ бўлиб, кўп ҳолларда объектга етказилган зарарни аниқлашда асосий мезон вазифасини бажаради. Жиноят предмети, жиноят жабрланувчиси каби,

жиноят таркибининг факультатив белгиси ҳисобланади. Бироқ у Жиноят кодекси Махсус қисми моддаси диспозициясида тўғридан-тўғри назарда тутилган ҳолларда жиноят таркибининг зарурий белгисига айланади.

Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятида жиноят предмети сифатида ўзганинг мулки намоён бўлади. Турли мулкка қарши жиноятларда бир хил предмет турлича ҳуқуқий белгилар билан тавсифланиши мумкин. Масалан, ўғрилик жиноятида мулк иқтисодий, жисмоний ва ҳуқуқий жиҳатлар бирлигида баҳоланади. Иқтисодий жиҳатдан у муайян қийматга эга моддий неъмат ҳисобланса, жисмоний жиҳатдан ҳаракатланувчи бўлиши лозим. Ҳуқуқий жиҳатдан эса айбдор учун бегона бўлган мулк бўлиши талаб этилади.

Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятида эса мулкнинг жисмоний ҳаракатланувчанлиги ҳал қилувчи аҳамиятга эга эмас. Бу жиноятнинг предмети сифатида ҳам ҳаракатланувчи, ҳам кўчмас мулк намоён бўлиши мумкин. Масалан, турар жой, ишлаб чиқариш биноси ёки бошқа иншоотлар мазкур жиноятнинг предмети бўлиши мумкин, бироқ улар ўғрилик предмети сифатида баҳоланмайди.

Жиноят предметини тўғри аниқлаш амалий жиҳатдан муҳим аҳамият касб этади. Чунки жиноят натижасида етказилган зарар миқдори ва оғирлигини белгилаш кўп ҳолларда айнан предметда юз берган ўзгаришларга боғлиқ бўлади.

Предметга етказилган зарар ижтимоий муносабатларга етказилган зарарнинг моддий ифодаси ҳисобланади. Шу сабабли зарар миқдorigа қараб қилмишни жиноят ёки маъмурий ҳуқуқбузарлик сифатида баҳолаш масаласи ҳал этилади.[8]

Хусусан, ўзганинг мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга оз миқдорда зарар етказиш ҳолатлари маъмурий жавобгарликка сабаб бўлиши мумкин. Агар етказилган зарар анча миқдорда бўлса, қилмиш жиноят сифатида квалификация қилиниб, жиноят қонуни нормалари қўлланилади. Жиноят

хукуқи назариясига кўра, жиноят предмети деганда айбдор томонидан тажовуз жараёнида бевосита таъсир кўрсатиладиган моддий дунё предметлари тушунилади. Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятида бундай предмет сифатида ўзганинг мулки намоён бўлади. Қонунчиликка мувофиқ мулк хусусий ёки оммавий шаклда бўлишидан қатъи назар, агар у айбдорга тегишли бўлмаса ва унга нисбатан ҳақиқий ёки фараз қилинган ҳуқук мавжуд бўлмаса, у ўзганинг мулки сифатида баҳоланади.

Бироқ ҳар қандай мулк ҳам мазкур жиноятнинг предмети сифатида баҳоланавермайди. Мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш жиноятининг предмети бўлиши учун у муайян иқтисодий қийматга эга бўлиши, айбдор учун бегона ҳисобланиши ҳамда унга етказилган зарарни объектив равишда аниқлаш имкони мавжуд бўлиши лозим. Илмий адабиётларда ушбу белгиларнинг мазмуни турлича талқин қилинади.

Шу муносабат билан жиноятни тўғри квалификация қилиш ва амалиётда ягона ёндашувни таъминлаш мақсадида мазкур жиноят предметини аниқ белгилар асосида ҳуқуқий жиҳатдан белгилаш зарур. Бу эса мулкни қасддан nobуд қилиш ёки унга зарар етказиш билан боғлиқ қилмишларга тўғри ҳуқуқий баҳо бериш, уларни бошқа ҳуқукбузарликлардан фарқлаш ҳамда жиноят-ҳуқуқий нормаларни самарали қўллаш имконини беради.

Адабиётлар:

1. Шарифов Т. Х. *Жиноят қонунининг объектлари: назарий ва амалий таҳлил*. — Тошкент, 2018
2. Ибрагимов И. Т. *Мулкни қасддан зарарлаш: ҳуқуқий таҳлил*. — Тошкент, 2017.
3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси // URL:<https://lex.uz/docs/111453> (электрон манбага мурожаат қилинган вақт: 06.01.2025 й)
4. Суд-тергов ходимлари орасида олиб борилган сўровнома натижалари (2025 йил)

5. А.Мадвалиев. Ўзбек тилининг изоҳли луғати: – Т., 2019. – Б. 77 бет.
6. Хасанов Т.Х. Ўғрилиқ учун жиноий жавобгарлик ва олдини олиш: Юрид.фан.бўй.фал.док. (PhD) дис. ... – Т., 2019. – Б. 40.
7. Азим Ш.О. Уголовно-правовые меры борьбы с вовлечением несовершеннолетнего в антисоциальное поведение: Дис. ... кан. юрид. наук. – Т., 2020. – С.99.
8. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. URL: <https://www.lex.uz/docs/97664>